УДК 321.01:316.42:141.78
DOI https://doi.org/10.32782/2707-5206.2026.42.16

Попков В. В.
д. філос. н., професор,
кафедра політології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
к. 35, Французький бул., 24/26, м. Одеса, 65058, Україна
E-mail: vpopkov951@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4284-6747

ДОЛЯ МОДЕРНІСТСЬКОГО ПРОЄКТУ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ: QUO VADIS?

Актуальність дослідження зумовлена глибокою трансформацією архітектури безпеки та ерозією інститутів глобального управління в епоху постмодерністської турбулентності. У цьому контексті метою статті є концептуальний аналіз системної кризи сучасного глобального світопорядку та виявлення трансформацій базових ідеологічних і соціально-політичних засад епохи Модерну.

Методологічну основу дослідження становлять положення постмодерністської філософії, зокрема концепції кризи «великих наративів», симулякризації та детериторіалізації, а також підходи сучасної соціальної і політичної теорії до аналізу суспільства ризику, демократичної ерозії, наглядового капіталізму та соціокультурної аномії. Застосовано системний, структурно-функціональний, порівняльний та концептуально-інтерпретативний методи, що дали змогу розглянути сучасні трансформації як взаємопов'язаний комплекс політичних, соціальних, ідеологічних та культурних змін.

Обґрунтовано, що цивілізаційна криза проявляється не лише у дестабілізації міжнародних відносин і фрагментації глобального простору, а й у втраті легітимності ключових «великих наративів», які визначали логіку суспільного розвитку доби Модерну. Проаналізовано кризу просвітницького проєкту, суперечності комуністичної та ліберально-демократичної моделей, трансформацію націоналізму, послаблення універсальних моральних орієнтирів і поширення алгоритмічних форм соціального контролю. Доведено, що крах телеологічних уявлень про лінійний прогрес і демократичний транзит посилює політичну турбулентність, соціокультурну аномію та невизначеність.

Ключові слова: цивілізаційна криза, постмодерн, великі наративи, суспільство ризику, глобальний світопорядок, ліберальна демократія, націоналізм, наглядовий капіталізм, соціокультурна аномія, політичний процес.

Актуальність теми дослідження. Постановка проблеми в загальному вигляді, її зв›язок з науковими або практичними задачами. Тривала російсько-українська війна та глобальна нестабільність, що посилилася внаслідок неї, супроводжуються спалахами насильства в різних регіонах світу та засвідчують глибоку трансформацію всієї системи міжнародних відносин. Особливо актуальним і тривожним є те, що під сумнів поставлено базові принципи глобального світопорядку, сформованого після Другої світової війни.

© Попков В. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Сучасна криза виявила глибоку вразливість інститутів міжнародного права та нездатність глобальних акторів ефективно запобігати масштабним проявам агресії. Сучасні геополітичні процеси свідчать про завершення періоду постбіполярної стабільності та перехід до епохи перманентної турбулентності й фрагментації глобального простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу сучасного переосмислення цивілізаційної кризи становлять класичні й новітні праці у сфері соціології, політології та філософії. Зокрема, розпад універсальних ідеологічних орієнтирів та криза легітимності демократичних інститутів детально проаналізовані в роботах А. Пржеворського (Przeworski, 2019), Л. Даймонда (Diamond, 2015) та І. Крастева й С. Голмза (Krastev, Holmes, 2020), які вказують на глобальне згортання демократичних тенденцій. Зростання авторитарних тенденцій та криза ліберальної демократії також досліджуються Е. Епплбом (Applebaum, 2020) і К. Краучем (Crouch, 2025).

Важливим теоретичним підґрунтям для розуміння глибинних трансформацій є концепція «суспільства ризику» У. Бека (Beck, 1992), криза «великих наративів» Ж.-Ф. Ліотара (Lyotard, 1984), а також теорії симулякризації Ж. Бодрійяра (Baudrillard, 1994) і детериторіалізації Ж. Делеза та Ф. Ґваттарі (Deleuze, Guattari, 1987). Макросоціологічний вимір світових процесів спирається на світ-системний аналіз І. Валлерстайна (Wallerstein, 2004) та дослідження довгих хвиль капіталізму Г. Аррігі (Arrighi, 1994).

Крім того, сучасні виклики пов'язані з цифровою трансформацією соціуму та поширенням наглядового капіталізму, критичний аналіз яких представлено в працях С. Зубофф (Zuboff, 2019) і К. Фукса (Fuchs, 2026). Водночас питання соціокультурної аномії, кризи меритократії та націоналізму в постмодерну епоху порушуються у дослідженнях М. Сенделя (Sandel, 2020), Р. Брубейкера (Brubaker, 2019) та В. Кимлікки (Kymlicka, 2024). Попри значну кількість публікацій, комплексний синтез постмодерністської методології з аналізом новітніх геополітичних розколів і перманентної турбулентності потребує подальшого наукового осмислення.

Методологічну основу дослідження становлять положення постмодерністської філософії, сучасної соціально-політичної теорії та макросоціології, які дають змогу інтерпретувати сучасну цивілізаційну кризу не як сукупність ізольованих політичних чи соціальних проблем, а як системну трансформацію всієї архітектоніки глобального світопорядку. Теоретичним підґрунтям є синтез світ-системного підходу (Wallerstein, 2004; Arrighi, 1994), постмодерністської парадигми (Lyotard, 1984; Baudrillard, 1994; Deleuze, Guattari, 1987; Beck, 1992) та новітніх соціокультурних і політичних теорій (Piketty, 2020; Sandel, 2020; Zuboff, 2019). Поєднання цих підходів формує цілісну інтерпретаційну рамку, а саме:

– ***системний метод*** – для виявлення причинно-наслідкових зв'язків між глобальними геополітичними трансформаціями та кризою локальних інститутів національних держав;

структурно-функціональний метод – для аналізу дисфункцій політичних і соціальних інститутів в умовах перманентної фрагментації;

– ***порівняльно-історичний метод*** – для зіставлення попередніх циклів криз модерністської системи з нинішніми постмодерністськими глобальними розколами;

– ***концептуально-інтерпретативний метод*** – для переосмислення базових смислів, ціннісних орієнтирів та механізмів конструювання соціально-політичної реальності в епоху постмодерну.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Формулювання цілей статті. Аналіз наявних публікацій засвідчує існування значного розриву між констатацією «кризи великих наративів» та відсутністю цілісних характеристик політичної реальності першої треті XXI століття. Поза фокусом більшості дослідників залишається синергетичний ефект одночасного впливу наглядового капіталізму та детериторіалізації на кризу легітимності демократичних інститутів. У цьому контексті невирішеною науковою задачею є визначення того, які саме ціннісні та інституційні підстави здатні стати альтернативою вичерпаному модерністському проєкту в умовах формування нового, ще неструктурованого світопорядку.

Ціль дослідження полягає у комплексному концептуальному осмисленні системної кризи сучасного глобального світопорядку через виявлення взаємозв'язку між кризою основних ідеологічних та соціально-політичних проєктів Модерну і формуванням постмодерністської турбулентності.

Сформульована мета полягає не лише в констатації окремих проявів кризи комуністичного, ліберально-демократичного та націоналістичного наративів, які вже стали предметом значної кількості досліджень, а в їх розгляді як взаємопов'язаних проявів ширшої трансформації модерністської парадигми.

Особливу увагу приділено недостатньо систематизованому взаємозв'язку між втратою легітимності «великих наративів», руйнуванням телеологічних уявлень про прогрес, демократичною ерозією, поширенням «суспільства ризику», соціокультурною аномією та переходом до нових форм цифрового й алгоритмічного контролю. На цій основі автор прагне визначити характер сучасної цивілізаційної трансформації та окреслити можливі альтернативи її подальшого розвитку – від поглиблення фрагментації, організованого хаосу й неосередньовічних тенденцій до пошуку нових духовних, інтелектуальних і політичних засад суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів. Крах «великих наративів», про який ще наприкінці XX ст. писали провідні представники постмодерністської філософії – Жан-Франсуа Ліотар, Жан Бодрійяр, Жиль Делез та інші, – сьогодні набув особливої актуальності.

У фундаментальній праці Ж.-Ф. Ліотара «Стан постмодерну» постмодерністське бачення визначається через недовіру до універсальних метанаративів, покликаних легітимувати науковий прогрес, соціальне визволення та телеологічне розуміння історичного розвитку (Lyotard, 1984).

В умовах сучасної глобальної нестабільності ця недовіра набуває нових форм, проявляючись у кризі традиційних світоглядних орієнтирів та послабленні їхньої здатності пояснювати суперечливі соціально-політичні процеси. Відтак постмодерністська критика універсалістських моделей набуває нового значення як інструмент осмислення фрагментації сучасного світу, множинності конкуруючих інтерпретацій реальності та зростання невизначеності.

Розвиваючи цю проблематику, Ж. Бодрійяр у праці «Симулякри і симуляція» розглядає трансформацію соціальної реальності в умовах постмодерну через по-

ширення знаків, образів і симулякрів, за яких межа між реальністю та її репрезентаціями стає менш виразною (Baudrillard, 1994). У такій системі політичні та ідеологічні смисли значною мірою заміщуються їхніми медійними репрезентаціями, а виробництво й циркуляція знаків набувають самостійного суспільного значення.

Своєю чергою, Жиль Делез і Фелікс Ґваттарі у праці «Тисяча плато» розглядають «детериторіалізацію» як один із ключових механізмів трансформації соціальних структур, ідентичностей та усталених форм організації суспільного простору (Deleuze & Guattari, 1987). Розмивання стабільних територіальних, інституційних та ідентифікаційних зв'язків унаслідок руху глобальних потоків капіталу, інформації та соціальних практик сприяє фрагментації традиційних форм соціальної інтеграції та посиленню стану невизначеності. У сукупності ці концепції дають змогу розглядати постмодерн як простір, у якому стабільні системи значень, ідентичностей та соціальних зв'язків поступаються місцем множинним, рухливим і конкуруючим формам їх конструювання.

Сьогодні ця проблематика набуває подальшого розвитку в сучасній соціально-політичній думці. Зокрема, у працях Крістіана Фукса «Digital Fascism and Digital Capitalism» акцентується увага на тому, що послаблення традиційних метанаративів у XXI ст. не супроводжується автоматичним утвердженням плюралістичної моделі суспільного розвитку.

Навпаки, в умовах втрати універсальних ідеологічних орієнтирів формується своєрідний ідеологічний вакуум, який може заповнюватися радикальними популістськими дискурсами, цифровим нігілізмом і навіть фашизмом, а також іншими формами фрагментованої політичної мобілізації. Таким чином, криза «великих наративів» постає не лише як філософська проблема постмодерну, а й як чинник трансформації сучасного політичного простору, суспільної комунікації та механізмів формування колективних уявлень про майбутнє.

Утопічні ідеали Просвітництва в реальній практиці XX–XXI ст. не забезпечили очікуваного «суспільства загального благоденства», а супроводжувалися формуванням нових, глобалізованих форм ризику. Цю суперечність ґрунтовно проаналізував німецький соціолог Ульріх Бек у праці «Суспільство ризику. На шляху до іншої сучасності» (Beck, 1992). На його думку, модернізація має парадоксальний характер: технологічний, економічний і соціальний прогрес одночасно з виробництвом матеріального добробуту породжує нові системні ризики, наслідки яких виходять за межі окремих суспільств і держав. До таких ризиків належать екологічні та техногенні катастрофи, деградація соціальних зв'язків, глобальна нерівність, а також нові форми політичного насильства та воєнних конфліктів. Отже, модерність, яка претендувала на раціональне управління майбутнім і мінімізацію загроз, сама стала джерелом значної частини глобальних ризиків, що визначають сучасний суспільний розвиток.

У сучасних дослідженнях кризи модерністської парадигми акцентується увага на тому, що її загострення поставило під сумнів телеологічне розуміння історичного розвитку. Зокрема, у праці І. Крастева і С. Холмса «The Light that Failed: Why the West Is Losing the Fight for Democracy» зазначається, що уявлення про лінійний і закономірний рух людства до свободи та прогресу дедалі більше втрачає пояснювальний потенціал (Krastev, 2020). Відмова від такого лінійного бачення історії актуалізує проблему суперечності між гуманістичними цілями

модернізації та її реальними соціально-політичними наслідками. У цьому контексті криза модерністського проєкту постає як втрата переконливості універсальної моделі історичного прогресу та необхідність переосмислення механізмів суспільної трансформації.

Одним із найбільш показових історичних прикладів кризи модерністських обіцянок «світлого майбутнього» є досвід краху СРСР та радянської комуністичної ідеології. Проголошені нею ідеали свободи, братерства і рівності всіх трудящих, а також концепція суспільства, заснованого на принципі «від кожного – за здібностями, кожному – за працею», істотно розходилися з реальною практикою функціонування радянської системи. Замість очікуваного суспільства загального добробуту сформувалася система жорсткого державного контролю, політичних репресій, примусової праці та масштабного нагляду за населенням. Символом цієї суперечності став ГУЛАГ як інституційна система репресивного контролю, що супроводжувалася масштабною мілітаризацією суспільства та значними соціально-економічними дисфункціями. Таким чином, радянський досвід демонструє глибокий розрив між емансипаційною риторикою комуністичної ідеології та практикою її політичної реалізації, що став одним із найбільш очевидних проявів кризи модерністського проєкту.

Як зазначається у роботі С. Коткіна «Modern Times: The Soviet Union and the Interwar Conjuncture». радянський проєкт продемонстрував глибокий розрив між емансипаційною риторикою марксистсько-ленінської доктрини та інституційною практикою системного державного насильства (Kotkin, 2001).

Цю думку розвивають американські політологи Д. С. Еглітіс та А. Ардава у статті «Utopia Remembers: The Soviet Past in the Imagined Communist Future». Вони розглядають трансформацію комуністичного ідеалу в розгалужену систему державного контролю, бюрократичного нагляду та примусу, пов'язуючи її з особливостями практичної реалізації утопічного соціального проєкту. На їхню думку, прагнення до радикальної перебудови суспільства передбачало посилення адміністративного контролю та мілітаризованої мобілізації, що зрештою сприяло утвердженню репресивних механізмів державного управління і формуванню системи ГУЛАГу (Eglitis, 2026). У цьому контексті радянський досвід може розглядатися як приклад суперечності між емансипаційними цілями утопічної ідеології та авторитарними практиками їх політичної реалізації.

Проте крах комуністичного наративу є далеко не єдиним проявом кризи модерністських проєктів. Не менш суперечливими виявилися й результати розвитку ліберального наративу, який на початку XXI ст. зіткнувся з комплексом системних викликів. Формальне збереження демократичних процедур супроводжується посиленням впливу національних і транснаціональних еліт на процеси прийняття політичних рішень, зростанням соціально-економічної нерівності та послабленням політичної участі громадян. Поширення індивідуалізованих моделей суспільного життя та домінування споживацьких і прагматичних орієнтацій обумовлюють відчуження особистості від суспільних і ціннісних контекстів. Сукупність цих тенденцій актуалізує питання про здатність ліберальної демократії зберігати свої інтегративні функції та забезпечувати реалізацію проголошених нею принципів свободи, рівності й політичної участі.

Як зазначається в новітніх дослідженнях із політичної філософії та соціології нерівності, сучасні ліберальні демократії переживають інституційну ерозію, спри-

чинену захопленням держави олігархічними групами впливу (Mair. Аналітики наголошують, що формальна наявність електоральних процедур перестане гарантувати реальну участь громадян у прийнятті політичних рішень, перетворивши вибори на технократичне шоу політтехнологів (Crouch, 2025).

Цю позицію поділяє відомий американський політолог Л. Даймонд у статті, що вийшла в журналі «Journal of Democracy», де прямо вказується на те, що перетворення електоральної демократії на фасад для елітного управління та економічної поляризації відображає структурний розпад ліберальних імперій, сигналізуючи про те, що ліберальний наратив вичерпав свої інтеграційні здібності (Diamond, 2025).

Класики світ-системного аналізу неодноразово наголошували, що нинішній глобальний капіталізм відтворює кастову структуру, позбавляючи соціальні низи перспектив вертикальної мобільності та занурюючи їх у стан перманентної аномії (Wallerstein, 2004; Arrighi, 1994).

Подібно до того як із крахом СРСР остаточно рухнула ілюзорна стратегія «соціалістичного транзиту», із занепадом лібералізму все більш примарною і сумнівною стає ідея «демократичного транзиту». Постулат про лінійний і незворотний перехід усіх суспільств до стандартів західної ліберальної демократії розбився об сувору геополітичну реальність. Світ стає все менш справедливим, все менш передбачуваним і все більш далеким від ідеалів народовладдя.

А. Л.В. Петсиніс у дослідженні «Twenty years after 1989: moving on from transitology», опублікованому в академічному журналі «*Contemporary Politics*», зазначає, що тріумфалістська парадигма демократичної транзитології виявила теоретичні та практичні обмеження, оскільки недооцінювала соціокультурні розломи та структурну нерівність у межах глобальної капіталістичної системи. Замість очікуваного «глобального демократичного простору» формується фрагментований політичний простір, у якому співіснують закриті, мілітаризовані та гібридні авторитарні режими. Криза моделі демократичного транзиту актуалізує питання про спроможність західних політичних інститутів ефективно реагувати на комплексні глобальні виклики та забезпечувати стійкість демократичних перетворень (Petsinis, 2010).

Все це призводить до міжнародного порядку, який характеризується поглибленням нерівності, демократичною рецесією та домінуванням цинічної «реалполітики» над нормативними цінностями (Applebaum, 2020).

У світі формується стан глибокої дисфункції, коли старі емансипаційні обіцянки (Свободи Рівності і Справедливості) лише посилюють систему перманентного соціального контролю та глобальної нерівності.

Навіть колись потужний і пасіонарний націоналізм втратив свою колишню піднесену силу, перетворившись на плебейську ненависть до інших культур і святинь. В умовах глобальної кризи та атомізації суспільства національна ідея все більше деградує, втрачаючи свій творчий і волелюбний потенціал, вироджується в агресивний ксенофобський партикуляризм із його пригніченим комплексом неповноцінності, колекціонуванням історичних образ і демонстративним антиінтелектуалізмом.

Як зазначається на сторінках академічного журналу «Нації та націоналізм» (Nations and Nationalism), сучасний націоналізм переживає глибоку трансформацію, переходячи від інклюзивних цивільних форм до ексклюзивних і архаїчних

моделей. Автори підкреслюють, що масова свідомість в епоху постмодерну схильна знаходити прості відповіді в примітивних виразах на кшталт «свій – чужий», «титульний – другорядний». Це, з погляду авторів, веде не до захисту національної ідентичності, а до її знекровлення, оскільки заперечення чужих досягнень і культурних смислів ставить етнічні культури на «голодний пай» (Brubaker, 2019).

А на думку відомого канадського політолога В. Кимліки, виродження націоналізму в реакційну і плебейську образу на універсальну культуру відображає ширшу суспільну регресію, за якої колективна ідентичність конструюється не через культурні досягнення, а через систематичне відкидання і осквернення Іншого (Kymlicka, 2024). А це означає, що падіння загального морального та інтелектуального тонусу позбавляє націоналізм його історичних творчих потенцій, перетворюючи його на інструмент руйнування міжцивілізаційних комунікацій.

На тлі кризи ключових ідеологічних проєктів модернізму особливого значення набуває переосмислення кантівського «категоричного імперативу» та пов'язаного з ним принципу моральної автономії суб'єкта. Ідея І. Канта про внутрішню силу «морального закону в мені» в сучасних умовах вступає у суперечність із поширенням технологій зовнішнього цифрового нагляду та алгоритмічного контролю. Не менш проблематичною виявляється і кантівська концепція «вічного миру», яка передбачала можливість поступового утвердження раціонального та морально організованого міжнародного порядку. Сучасна динаміка міжнародних конфліктів і зростання політичної турбулентності ставлять під сумнів лінійне уявлення про неминучість такого морально-політичного прогресу.

У сучасній соціальній теорії ця проблема розглядається, зокрема, у публікаціях «European Journal of Social Theory». Г. Роза і П. Шульц звертають увагу на те, що в умовах поширення наглядового капіталізму та алгоритмічного управління автономія суб'єкта зазнає структурного обмеження (Rosa, 2023). Цифрові технології створюють нові механізми зовнішньої регуляції поведінки, у межах яких індивідуальні дії стають об'єктом постійного збору даних, кількісного вимірювання, прогнозування та алгоритмічної оцінки. У результаті традиційні внутрішні механізми моральної саморегуляції – совість, відповідальність, чесність і почуття обов'язку – співіснують із зовнішніми системами цифрового моніторингу та поведінкового управління, що функціонують на основі корпоративних і державних інформаційних інфраструктур (Rosa, 2023).

Цю трансформацію масової свідомості та механізмів соціального контролю детально аналізує британська соціологиня Ш. Зубофф у програмній праці «Епоха наглядового капіталізму: Боротьба за людське майбутнє на новому рубежі влади» Дослідниця звертає увагу на те, що систематичне заміщення внутрішніх механізмів моральної саморегуляції цифровими структурами спостереження та поведінкового прогнозування створює ризики для автономії особистості як морального суб'єкта. Людська поведінка дедалі частіше розглядається як сукупність даних, що підлягають кількісному вимірюванню, прогнозуванню та алгоритмічному управлінню. У такій системі індивідуальна воля може перетворюватися на передбачуваний елемент масштабної цифрової інфраструктури соціального контролю, яка, за визначенням Зубофф, використовує алгоритмічні механізми для управління поведінкою людей та підтримання постійної мобілізації суспільства під приводом забезпечення безпеки (Zuboff, 2023).

Висновки дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що сучасна криза глобального світопорядку є не лише кризою окремих політичних інститутів чи ідеологічних моделей, а проявом глибшої трансформації модерністської парадигми. Лінійно-стадіальне уявлення про історичний розвиток, засноване на ідеях раціонального прогресу, соціального визволення, націоналізму та поступового утвердження свободи, втрачає здатність виконувати функцію універсального смислогенеруючого наративу. Цей процес виявляється одночасно на макрорівні – через фрагментацію міжнародного порядку, демократичну рецесію, поширення гібридних форм влади та зростання глобальної турбулентності, і на мікрорівні, де автономія особистості зазнає обмежень під впливом цифрових технологій, алгоритмічного управління та нових форм соціального контролю.

Новизна дослідження полягає в обґрунтуванні того, що криза «великих наративів» постає не просто як відмова від попередніх ідеологічних систем, а як проблема дефіциту смислів, здатних забезпечувати соціальну інтеграцію та формувати уявлення про бажане майбутнє. Розпад універсалістських моделей модерну супроводжується посиленням фрагментації, соціокультурної аномії та невизначеності, створюючи сприятливі умови для поширення нових форм політичної мобілізації, авторитарних практик і зовнішнього контролю над поведінкою індивіда. Водночас цифровізація не лише розширює можливості комунікації та управління, а й формує нові механізми залежності особистості від алгоритмічних систем, у межах яких автономний суб'єкт дедалі частіше стає об'єктом прогнозування та регуляції.

Результати дослідження дають підстави актуалізувати концепцію «Нового Середньовіччя» М. Бердяєва як евристичний інструмент осмислення можливого напряму сучасної цивілізаційної трансформації (Horban, 2021). Йдеться не про буквальне повернення до Середньовіччя, а про появу структурних аналогій із до-модерними формами суспільної організації: послаблення універсальних норм, фрагментацію політичного простору, посилення ролі закритих спільнот, сакралізацію політичних ідентичностей, зростання ієрархічних відносин та обмеження автономії індивіда. Водночас такий сценарій не може розглядатися як історично неминучий.

Сучасна цивілізація перебуває перед альтернативою між подальшим поглибленням фрагментації, поширенням технофеодальних відносин і формуванням неосередньовічних моделей влади – та пошуком нових духовних, моральних і інтелектуальних засад суспільного розвитку. Саме тому питання Quo vadis? («Куди йдеш?») набуває не лише філософського, а й політичного значення. Йдеться про принципове питання щодо напряму подальшої длі цивілізації після втрати довіри до універсальних телеологічних моделей модерну.

У цьому контексті особливого значення набуває ідея творчої духовної думки, ментального апгрейду, як можливої відповіді на сучасну кризу смислів. Символічно ця позиція відображена у перекладі автора статті – В. Попкова – вірша П›єра-Жана Беранже, у якому надія на подолання духовної кризи пов›язується з появою нової творчої думки:

Но блукаючи сумом дорог,
Нам безумець відкрив Новий Світ;
Нам безумець дав Новий Завіт –

Той безумець – наш істинний Бог.
Якщо б сонце, осяюючи путь,
Раптом морок глибокий зробило –
Завтра ж темний наш світ освітила
Мисль безумця якогось-нибудь!
(Переклад В. Попкова)

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Цей образ дозволяє сформулювати висновок, що вихід із сучасної цивілізаційної кризи не може зводитися ані до механічного відновлення модерністської віри в лінійний прогрес, ані до пасивного прийняття «Нового Середньовіччя» як неминучої історичної долі. Він потребує пошуку нового духовно-інтелектуального проєкту, здатного поєднати свободу особистості, моральну відповідальність, суспільну солідарність і потребу в нових смислах. У цьому сенсі криза «великих наративів» може розглядатися не лише як завершення певної історичної епохи, а й як потенційна передумова формування нової системи цивілізаційних орієнтирів. Подібно до того, як Ренесанс і Просвітництво свого часу запропонували нові способи осмислення людини та суспільства, сучасність потребує власної інтелектуальної відповіді на виклики постмодерністської турбулентності.

References [Список використаної літератури]

Applebaum A. (2020) Twilight of Democracy: The Seductive Lure of Authoritarianism. New York : Doubleday,. 224 p. [in English]. [Applebaum A. Twilight of Democracy: The Seductive Lure of Authoritarianism. New York : Doubleday, 2020. 224 p. ISBN 978-0-385-54580-8]

Arrighi, G. (1994). The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times. London: Verso [in English]. [Arrighi G. The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times. London : Verso, 1994. 400 p. iSBN 978-1-85984-015-3].

Bauman, Z. (1989). Modernity and the Holocaust. Cambridge : Polity Press, 1989. [in English]. [Bauman Z. Modernity and the Holocaust. Cambridge : Polity Press, 1989. 235 p. ISBN 978-0-7456-0684-2].

Baudrillard, J. (1994). Simulacra and Simulation / trans. by S. F. Glaser. Ann Arbor : University of Michigan Press. [in English]. [Baudrillard J. Simulacra and Simulation / trans. by S. F. Glaser. Ann Arbor : University of Michigan Press, 1994. 164 p. DOI: https://doi.org/10.3998/mpub.9904].

Beck, U. (1992) Risk Society: Towards a New Modernity / trans. by M. Ritter. London : SAGE Publications. 260 p. [in English]. [Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity / trans. by M. Ritter. London : SAGE Publications, 1992. 260 p. ISBN 978-0-7456-0684-2].

Bodea, R.-O. (2021). Imago Dei as a critique of capitalism and Marxism in Nikolai Berdyaev. *Studies in East European Thought*, *73*(1), 77–93. [in English]. Bodea, R.-O. (). Imago Dei as a critique of capitalism and Marxism in Nikolai Berdyaev. *Studies in East European Thought*, 2021. *73*(1), 77–93. DOI: https://doi.org/10.1007/s11212-020-09379-x

Bozovic M. (2023) Avant-garde Post–Radical Poetics after the Soviet Union. Cambridge, MA : Harvard University Press, 300 p. [in English]. [Bozovic M. Avant-Garde Post–: Radical Poetics after the Soviet Union. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2023. 300 p. ISBN 978-0-6742-9062-4].

Brubaker, R. (2019). Populism and nationalism. *Nations and Nationalism*, 25(1), 44–66. [in English]. [Brubaker, R. (2019). Populism and nationalism. *Nations and Nationalism*, 2019. 25(1), 44–66. DOI: https://doi.org/10.1111/nana.12522].

Crouch, C. (2025). *Rethinking Political Identity: Citizens and Parties in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 322 p. [in English]. [Crouch, C. *Rethinking Political Identity: Citizens and Parties in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 2025. 322 p. DOI: https://doi.org/10.4337/9781800881532].

Davies N. (2011) *Vanished Kingdoms : The History of Half-Forgotten Europe*. London : Allen Lane. 830 p. [in English]. [Davies N. *Vanished Kingdoms : The History of Half-Forgotten Europe*. London : Allen Lane, 2011. 830 p.]. ISBN 978-1-84614-338-0].

Deleuze, G. & Guattari, F. (1987). A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia / trans. by B. Massumi. Minneapolis : University of Minnesota Press/ 610 p. [in English]. [Deleuze G., Guattari F. A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia / trans. by B. Massumi. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1987. 610 p. ISBN 978-0-8166-1401-1].

Diamond L.(2015) *Facing Up to the Democratic Recession. Journal of Democracy. 2015. Vol. 26, no. 1. P. 141–155.* [in English]. [*Diamond L. Facing Up to the Democratic Recession. Journal of Democracy. 2015. Vol. 26, no. 1. P. 141–155.* DOI: https://doi.org/10.1353/jod.2015.0009].

Eglitis, D. S., Ardava, A. (2026) Utopia Remembers: The Soviet Past in the Imagined Communist Future / D. S. Eglitis, A. Ardava // The Russian Review. Vol. 85, Iss. 3. [in English]. [Eglitis, D. S., Ardava, A. Utopia Remembers: The Soviet Past in the Imagined Communist Future / D. S. Eglitis, A. Ardava // The Russian Review. – 2026. Vol. 85, Iss. 3. DOI: https://doi.org/10.1111/russ.70168].

Fuchs, C. (2026). Digital Fascism and Digital Capitalism / C. Fuchs // *Philosophy & Social Criticism* (republished in *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*). Vol. 24, Iss. 1. [in English]. Fuchs, C. Digital Fascism and Digital Capitalism / C. Fuchs // *Philosophy & Social Criticism* (republished in *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*). 2026. Vol. 24, Iss. 1. DOI: https://doi.org/10.1177/01914537261434922

Gill G. (2015) Building an Authoritarian Polity: Russia in Post-Soviet Times. Cambridge : Cambridge University Press,. 238 p. [in English]. [Gill G. Building an Authoritarian Polity: Russia in Post-Soviet Times. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. 238 p. ISBN 978-1-316-42705-7 (eBook)].

Horban R. (2021). Prophetic Philosophy of Mykola Berdyaev as the Art of Understanding in the Context of Global Crisis. *Journal of Religious & Theological Information*. Vol. 20, iss. 1. P. 10–22. [in English]. [Horban R. Prophetic Philosophy of Mykola Berdyaev as the Art of Understanding in the Context of Global Crisis. *Journal of Religious & Theological Information*. 2021. Vol. 20, iss. 1. P. 10–22. DOI: 10.1080/10477845.2020.1864884].

Kotkin S. (2001) Modern Times: The Soviet Union and the Interwar Conjuncture. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* –Vol. 2, Iss. 1. – P. 111–164. [in English]. [Kotkin S. Modern Times: The Soviet Union and the Interwar Conjuncture. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*. 2001. Vol. 2, Iss. 1. P. 111–164. DOI: https://doi.org/10.1353/kri.2008.0119]

Krastev I., Holmes S. (2020). The Light that Failed: Why the West Is Losing the Fight for Democracy. New York : Penguin Books, 304 p. [in English]. [Krastev I., Holmes S. The Light that Failed: Why the West Is Losing the Fight for Democracy. New York : Penguin Books, 2020. 304 p. ISBN 978-0-14-312741-3].

Kymlicka W. (2024) Multicultural Nationalism as an Ethics of Social Membership. The Resilience of Multiculturalism: Ideas, Politics, Practice / ed. by T. Sealy, V. Uberoi, N. Meer. Edinburgh : Edinburgh University Press, P. 147–165. [in English]. [Kymlicka W. Multicultural Nationalism as an Ethics of Social Membership. The Resilience of Multiculturalism: Ideas, Politics, Practice / ed. by T. Sealy, V. Uberoi, N. Meer. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2024. P. 147–165. DOI: https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781399537254.001.0001]

Lyotard J.-F. (1984). The Postmodern Condition: A Report on Knowledge / trans. by G. Bennington, B. Massumi. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1984. 110 p. [in English]. [Lyotard J.-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge / trans. by G. Bennington, B. Massumi. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1984. 110 p. ISBN 978-0-8166-1173-7 (pbk.)].

Petsinis, V. (2010). Twenty years after 1989: moving on from transitology. *Contemporary Politics*, 16(2), 207–223. [in English]. [Petsinis, V. Twenty years after 1989: moving on from transitology. *Contemporary Politics*, 16(2), 207–223. DOI: https://doi.org/10.1080/13569775.2010.501652]

Piketty T. (2020) Capital and Ideology. Cambridge, MA : Harvard University Press,. 1104 p. [in English]. [Piketty T. Capital and Ideology. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2020. 1104 p. DOI: https://doi.org/10.4159/9780674245075].

Przeworski A. (2019) Crises of Democracy. Cambridge : Cambridge University Press. 250 p. [in English]. [Przeworski A. Crises of Democracy. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 250 p. DOI: https://doi.org/10.1017/9781108671019].

Rosa H., Schulz P. (2023). Synthesis, Dynamis, Praxis: Critical Theory's ongoing search for a concept of society. *European Journal of Social Theory*. Vol. 26, iss. 2. P. 201–214. [in English]. [Rosa H., Schulz P. Synthesis, Dynamis, Praxis: Critical Theory's ongoing search for a concept of society. *European Journal of Social Theory*. 2023. Vol. 26, iss. 2. P. 201–214. DOI: https://doi.org/10.1177/13684310221128429]

Sadian, S. (2024). Wolfgang Streeck on the Origins of Capitalist Crisis / S. Sadian. *Theoria*. Vol. 71, Iss. 179. P. 1–27. [in English]. Sadian, S. Wolfgang Streeck on the Origins of Capitalist Crisis. *Theoria*. 2024. Vol. 71, Iss. 179. P. 1–27. DOI: https://doi.org/10.3167/th.2024.7117901

Sandel M. J. (2020) The Tyranny of Merit: What's Become of the Common Good? New. York : Farrar, Straus and Giroux. 288 p. [in English]. [Sandel M. J. The Tyranny of Merit: What's Become of the Common Good? New. York : Farrar, Straus and Giroux, 2020. 288 p. ISBN 978-0-374-28998-7].

Suny R. G. (2017). Red Flag Unfurled: History, Historians, and the Russian Revolution. London : Verso,. 352 p. [in English]. [Suny R. G. Red Flag Unfurled: History, Historians, and the Russian Revolution. London : Verso, 2017. 320 p. ISBN 978-1-78478-564-2].

Wallerstein I. (2004). World-Systems Analysis: An Introduction. Durham : Duke University Press,. 112 p. [in English]. [Wallerstein I. World-Systems Analysis: An Introduction. Durham : Duke University Press, 2004. 112 p. ISBN 978-0-8223-3442-2] .

Zuboff S. (2019). The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York : PublicAffairs,. 704 p. [in English]. [Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York : PublicAffairs, 2019. 704 p. ISBN 978-1-61039-569-8].

Popkov V. V.
Department of Political Science
Odesa I.I. Mechnikov National University
r. 35, Frantsuzkyi blv., 24/26, Odesa, 65058, Ukraine

THE DOOM OF THE MODERNIST PROJECT IN THE POSTMODERN ERA: QUO VADIS?

Summary

The relevance of the study is driven by the deep transformation of the security architecture and the erosion of global governance institutions in the era of postmodern turbulence. In this context, the purpose of the article is to provide a conceptual analysis of the systemic crisis of the contemporary global order and to identify the transformations of the fundamental ideological and socio-political foundations of the Modern era.

The methodological basis of the study relies on the tenets of postmodern philosophy, particularly the concepts of the crisis of "grand narratives," simulacrization, and deterritorialization, as well as approaches from contemporary social and political theory regarding the analysis of the risk society, democratic erosion, surveillance capitalism, and socio-cultural anomie. Systemic, structural-functional, comparative, and conceptual-interpretative methods were employed, enabling the consideration of modern transformations as an interrelated complex of political, social, ideological, and cultural changes.

It is substantiated that the civilizational crisis manifests itself not only in the destabilization of international relations and the fragmentation of global space, but also in the loss of legitimacy of key "grand narratives" that determined the logic of societal development in the Modern age. The crisis of the Enlightenment project, the contradictions of communist and liberal-democratic models, the transformation of nationalism, the weakening of universal moral guidelines, and the proliferation of algorithmic forms of social control are analyzed. It is proven that the collapse of teleological notions of linear progress and democratic transit intensifies political turbulence, socio-cultural anomie, and uncertainty.

Key words: civilizational crisis, postmodernity, grand narratives, risk society, global world order, liberal democracy, nationalism, surveillance capitalism, sociocultural anomie, political process.

Дата першого надходження статті до видання: 12.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.11.2026